

زمینه‌ها و راهبردهای اجرای برنامه درسی سواد مالی برای دوره ابتدایی^۱

Background and Strategies for Implementing Financial Literacy Curriculum for Elementary School

M.Khodapanah, M. Davaei (Ph.D), N. Moosapour (Ph.D), G. Ahmadi (Ph.D)

Abstract: The present study was conducted with the aim of explaining the background and strategies for implementing a financial literacy curriculum for the elementary school. Using the Foundation's Grounded Theory method, 12 experts in the field of curriculum planning and primary education, economics and finance were interviewed. Findings showed that social, economic, educational and cultural needs, policies and goals are the basis for developing and implementing a financial literacy curriculum in elementary school. The most important strategies for implementing financial literacy curriculum include educational and structural measures such as curriculum enrichment, providing access to educational resources, teacher participation in curriculum production, creating a platform for cooperation between financial organizations and the education organization, exchange of educational ideas between classes and schools, cooperation of organizations in the development of educational innovations in the field of literacy, continuous interaction with educational centers in the field of finance and development of financial education equipment.

Keywords: curriculum, financial literacy, background and strategies

مینا خدایانه^۲، دکتر مهدی دواپی^۳، دکتر نمت اله موسی پور^۴، دکتر غلامعلی احمدی^۵

چکیده: هدف این مقاله تبیین زمینه‌ها و راهبردهای اجرای برنامه درسی سواد مالی برای دوره ابتدایی است. با استفاده از روش کیفی داده‌بنیاد، با ۱۲ نفر از صاحب‌نظران حوزه برنامه‌ریزی درسی و آموزش ابتدایی، اقتصاد و امور مالی مصاحبه شد. یافته‌ها نشان داد که نیازها، سیاست‌ها و اهداف اجتماعی، اقتصادی، آموزشی و فرهنگی زمینه‌ساز تدوین و اجرای برنامه درسی سواد مالی دوره ابتدایی‌اند. مهمترین راهبردهای اجرای برنامه درسی سواد مالی در برگزیده اقدامات آموزشی و ساختاری مانند غنی‌سازی برنامه درسی، فراهم ساختن امکانات دسترسی به منابع آموزشی، مشارکت معلمان در تولید برنامه درسی، ایجاد بستر همکاری‌ها بین سازمان‌های مالی با آموزش و پرورش، تبادل افکار و ایده‌های آموزشی بین کلاس‌ها و مدارس، همکاری سازمان‌ها در امر گسترش نوآوری‌های آموزشی در حیطه سواد مالی، تعامل مستمر با مراکز آموزشی و پرورشی حوزه مالی و توسعه تجهیزات آموزش مالی است.

واژگان کلیدی: برنامه درسی، سواد مالی، زمینه‌ها و راهبردها

۱. مقاله مستخرج از رساله دکتری و از نوع پژوهشی است. تاریخ دریافت مقاله: ۱۴۰۰/۰۳/۰۳، تاریخ پذیرش: ۱۴۰۰/۰۷/۱۵

۲. دانشجوی دکتری، گروه تربیت و مشاوره، واحد تهران مرکزی، دانشگاه آزاد اسلامی، تهران، ایران رایانامه: minakhodapanah@gmail.com

۳. استادیار گروه تربیت و مشاوره، واحد تهران مرکزی، دانشگاه آزاد اسلامی، تهران، ایران (نویسنده مسئول) رایانامه: davaee@yahoo.com

۴. استاد گروه علوم تربیتی، دانشگاه فرهنگیان، تهران، ایران. رایانامه: n_mosapour@yahoo.com

۵. دانشیار گروه علوم تربیتی، دانشگاه تربیت دبیر شهید رجایی، تهران، ایران. رایانامه: ahmadygholamali@gmail.com

مقدمه

در زمینه تربیت و سواد اقتصادی و مالی، دو حوزه پژوهشی و آموزشی مورد توجه برنامه ریزان قرار دارد: تربیت اقتصادی^۱ (یا سواد اقتصادی^۲) و تربیت مالی^۳ (یا سواد مالی^۴). حوزه اول به مباحث اقتصادی مانند تورم، بیکاری، شکست بازار و ... می‌پردازد. در حالیکه در حوزه دوم به مباحثی مانند کسب درآمد، پس انداز، سرمایه گذاری، برنامه ریزی مالی و ... پرداخته می‌شود. این دو حوزه با هم همپوشانی دارند به طوریکه در بسیاری از کشورهای پیشرفته همراه با هم وارد برنامه درسی مدارس شده اند (پیغامی، مرادی باصیری و طغیانی، ۱۳۹۵). اصطلاح «سواد مالی» معمولاً برای دانش مفاهیم مالی و رویه‌های^۵ مالی و «توانایی مالی»^۶ برای نشان دادن مهارت‌های استفاده از این دانش مورد استفاده قرار می‌گیرد (سازمان توسعه و همکاری اقتصادی^۷ OECD، ۲۰۱۴). سواد مالی عبارت است از روش‌هایی که در آن افراد می‌توانند امور مالی شخصی خود را درک، مدیریت و برنامه ریزی کنند. هسته اصلی سواد مالی، امور مالی شخصی است که می‌تواند بر بهزیستی و رفاه مالی اثر بگذارد: وضعیتی که در آن امور مالی شخصی وسیله‌ای برای دستیابی و حفظ استاندارد مطلوب زندگی است (اماگیر، گروت، میسن ون دن برینک و ویلشوت^۸، ۲۰۱۸). اهمیت سواد مالی به اندازه ای است که یونسکو آن را جز شش سواد اصلی در قرن حاضر تعریف کرده‌است (ویکنز و ساندلین، ۲۰۰۷). اهمیت آموزش سواد مالی در دوره ابتدایی، در پژوهش‌های دیگر (سریا، تاسمان و رحمی^۹، ۲۰۲۰؛ بتی، کالینز، اروک و اودرز-وایت^{۱۰}، ۲۰۲۰؛ کلویج^۱ و همکاران، ۲۰۱۹؛

¹ Economic education

² Economic literacy

³ Financial education

⁴ Financial literacy

⁵ procedures

⁶ financial capability

⁷ The Organization for Economic Co-operation and Development (OECD)

⁸ Amagir, Groot, Maassen van den Brink & Wilschut

⁹ Cerya, Tasman & Rahmi

¹⁰ Batty, Collins, O'Rourke & Odders-White

میشرا و کومار^۲، ۲۰۱۹؛ کودا موسکارولا و کلویج^۳، ۲۰۱۸؛ بتی، کالینز و اوردر، ۲۰۱۵) مورد تاکید قرار گرفته است.

از نظر سازمان توسعه و همکاری اقتصادی اروپا، آموزش سواد مالی فرایندی طولانی مدت است که گنجانیدن آن در برنامه درسی پیش دبستان و دبستان تا پایان دبیرستان به کودکان اجازه می‌دهد تا دانش و مهارت‌های لازم برای شکل‌گیری رفتار مسئولیت‌پذیر مالی در هر مرحله از آموزش را کسب کنند (سازمان توسعه و همکاری اقتصادی اروپا، ۲۰۱۱؛ به نقل از فیروزیان و گویا، ۱۳۹۷). برای اینکه آموزش سواد مالی مؤثر باشد، باید آموزش را از پیش دبستان شروع کرد (جیارامان، جامبوناتان و آدسانیا^۴، ۲۰۱۹؛ هنینگ و لوسی^۵، ۲۰۱۷؛ فریدلین^۶، ۲۰۱۵؛ شرادن، جانسون، گو و الیوت^۷، ۲۰۱۱). به باور پژوهشگران، کلید آموزش مالی مطلوب، آن است که آموزش در اوایل کودکی آغاز شود و معلمان ابتدایی آمادگی لازم برای آموزش مفاهیم مالی شخصی را داشته باشند. آموزش مالی مطلوب، نه تنها دانش مالی را به دانش‌آموز می‌دهد، بلکه توانایی تصمیم‌گیری و تفکر انتقادی دانش‌آموز را نیز تقویت می‌کند، که به نوبه خود می‌تواند منجر به آزادی فکر و بیان شود (جیارامان، جامبوناتان و آدسانیا، ۲۰۱۹).

عوامل متعددی وجود دارد که اهمیت طراحی دقیق یک برنامه درسی سواد مالی برای دانش‌آموزان دوره ابتدایی را خاطرنشان می‌سازند. هاستینگز، مادریان و اسکیمیهورن^۸ (۲۰۱۳) سواد مالی پایین را با رفتارهای منفی اعتباری مانند انباشت بدهی، استقراض با هزینه بالا، سلب مالکیت خانه و ... در ارتباط می‌دانند. رفتارهای مالی غیرمسئولانه و مهارت‌های مالی ضعیف از علل عمده ظهور بدهی‌ها، در بین بزرگسالان و جوانان و

¹ Kalwij

² Mishra & Kumar

³ Coda Moscarola & Kalwij

⁴ Jayaraman, Jambunathan & Adesanya

⁵ Henning & Lucey

⁶ Friedline

⁷ Sherraden, Johnson, Guo, & Elliott

⁸ Hastings, Madrian & Skimmyhorn

نوجوانان (به عنوان یک گروه آسیب پذیر) است. به باور مادران^۱ (۲۰۱۴) بدهی های مالی نه تنها برای بدهکاران بلکه برای کل جامعه هزینه های قابل توجهی دارد و باعث از بین رفتن بهزیستی و رفاه می شود. اگرچه همه بدهی ها مشکل ساز نیستند (به عنوان مثال وام دانشجویی امکان ایجاد فرصت های شغلی در آینده را ایجاد می کند)، بسیاری از بدهی ها می تواند برای جامعه مضر باشد و هزینه های مستقیم (مانند افزایش هزینه های تأمین اجتماعی) و غیرمستقیمی (مانند بی توجهی به کودکان در خانواده بدهکاران) در پی داشته باشد. پیغامی، مرادی باصیری و طغیانی عواملی که بر اهمیت سواد مالی به عنوان مهارت کلیدی زندگی تاکید دارند را به شرح زیر خلاصه کرده اند:

- انتقال ریسک از کارفرمایان و دولت به عموم مردم
- افزایش مسئولیت های فردی و اجتماعی
- افزایش عرضه گستره وسیعی از محصولات و خدمات
- افزایش تقاضا برای محصولات و خدمات مالی
- منافع بالقوه سواد مالی برای افراد
- تاثیر سواد مالی بر ثبات و رشد اقتصادی
- کافی نبودن فراگیری دانش و تجارب مالی نسل پیشین
- درگیر بودن کودکان و نوجوانان در برخی از مسائل مالی
- برقراری عدالت آموزشی و اقتصادی (پیغامی، مرادی باصیری و طغیانی، ۱۳۹۵).

بهبود سواد مالی افراد جامعه می تواند باعث افزایش کارایی برخی سیاست های عمومی شود که به معضلات اقتصادی - اجتماعی می پردازند. از اینرو یادگیری اصول مدیریت امور مالی و عملکرد آن، از جمله چالش های اقتصاد در کشورها است. سواد مالی بر شیوه برنامه ریزی و آمادگی برای رویارویی با رویدادهای مالی در آینده اثر می گذارد و این امر یکی از مواردی است که باعث می شود بر آموزش سواد مالی تاکید شود (چلوبا،

¹ Modern

سیمکوا و نیمکوا^۱، ۲۰۱۱). لوساردی^۲ (۲۰۱۹) با تاکید بر اهمیت آموزش مالی دانش‌آموزان در مدارس و دانشگاه‌ها می‌نویسد «آموزش در مدارس و دانشگاه‌ها به افراد کمک می‌کند تا در هنگام فارغ التحصیلی و به عهده گرفتن مسئولیت‌های مالی، ابزار لازم برای تصمیم‌گیری سالم اقتصادی در اختیار آنها قرار گرفته باشد. با توجه به افزایش هزینه‌های تحصیل و بدهی وام دانشجویی و نیاز جوانان برای شروع مشارکت در امور مالی، اهمیت آموزش مالی در مدرسه قابل چشم‌پوشی نیست». بلو و بریمبل^۳ (۲۰۱۴) نیز با تاکید بر اینکه آموزش سواد مالی به عنوان یک هدف اساسی باید به صورت رسمی در تمام سطوح آموزشی مورد توجه قرار گیرد؛ بر این باورند آموزش سواد مالی زمانی کارآمد و موثر خواهد بود که به ابعاد اخلاقی و قومیتی هم توجه شود، چرا که انسان‌ها به تنهایی زندگی نمی‌کنند و معمولاً با مشورت دیگران در مورد امور مالی خود تصمیم می‌گیرند.

توجه به مسائل فرهنگی و قومیتی در برنامه‌های آموزشی کشورهایی که اقدام به آموزش سواد مالی در مدارس کرده اند رعایت شده است؛ به طوریکه بررسی مهرابی (۱۳۹۳) نشان می‌دهد در تدوین طرح محتوای آموزشی سواد مالی در کشورهای مختلف، بین سرفصل‌های آموزشی کشورها شباهت زیادی وجود دارد که ناشی از مشترک بودن نیازهای عمومی کشورهاست. با وجود این شباهت‌ها، جزئیات آموزشی با هم تفاوت دارند. تفاوت‌های موجود در جزئیات آموزشی که در نیازهای متفاوت کشورها به سواد مالی ریشه دارند در سطح نیاز عمومی، فرهنگ و نیز مخاطبان قابل مشاهده‌است و می‌تواند در محتوای آموزشی تفاوت اساسی ایجاد کند. از اینرو با در نظر گرفتن تجربه کشورهای دیگر، محتواهای آموزشی سواد مالی نیز بهتر است به صورت بومی و متناسب با نیاز جامعه هدف داخل کشور تدوین شوند. بنابراین ضروری است که زمینه‌ها و عوامل علی موثر بر طراحی برنامه درسی سواد مالی برای دوره ابتدایی که

¹ Chlouba, Šimková & Němcová

² Lusardi

³ Blue & Brimble

موقعیت‌ها، مباحث و مسائل مرتبط با آن را خلق و تا حدودی تشریح می‌کند استخراج شوند.

دستیابی به سواد مالی برای اکثر مردم، یک فرآیند جمعی و مادام‌العمر است که دستیابی به آن به حمایت سازمان‌های مختلف (ممشلی، ۱۳۹۲) و تعیین راهبردهای ضروری برای اجرای موفق برنامه نیاز دارد. طبق گزارش سازمان بین‌المللی مالی کودکان و نوجوانان (CYFI، ۲۰۱۶)، کشورهای مختلف برنامه ملی تدوین راهبرد آموزش مالی را توسعه داده‌اند یا در حال توسعه آن هستند. این راهبردها در مورد روش‌ها و ابزارهایی که برای دستیابی به برنامه باید مورد استفاده قرار گیرند، توضیحاتی ارائه می‌دهد. راهبردهای سواد مالی باید به موضوعات رفتاری پردازند که در آن گروه‌های هدف مختلف می‌توانند برای توانمندسازی در کنترل امور مالی آموزش ببینند (میشرا و کومار، ۲۰۱۹).

به باور فابریس و لوبریک^۱ (۲۰۱۶) برای موفقیت طراحی و اجرای برنامه‌های آموزش و ارتقاء سواد مالی، باید نهادی وجود داشته باشد که رهبری برنامه را بر عهده بگیرد و هدف اصلی آن هدایت پروژه، هماهنگی همه ذینفعان، تقویت اجماع، تعیین اولویت‌ها، ارتقاء برنامه و ... باشد. البته یک سازمان و نهاد نمی‌تواند تمام وظایف را به تنهایی انجام دهد. در آن زمینه همکاری گروه‌های مختلفی از جمله بانک مرکزی، وزارت آموزش و پرورش یا کارگروهی که توسط دولت تعیین می‌شود باید مدنظر قرار گیرد. لوساردی (۲۰۱۹) معتقد است برای مؤثر بودن برنامه‌های آموزش سواد مالی، باید نوآوری‌های بزرگ و قابل ارزیابی و اندازه‌گیری^۲ انجام شود. مدارس، محل‌های کار و بسترهای اجتماعی^۳ فرصت‌های منحصر به فردی برای ارائه آموزش مالی به اقشار بزرگ و غالباً متنوع جمعیت فراهم می‌آورند. از اینرو می‌توان گفت آموزش و پرورش مکانی مؤثر برای تجهیز کودکان به سواد مالی است؛ به همین دلیل سریا، تاسمان و رحمی تاکید دارند هر دو کانال آموزش رسمی و غیر رسمی باید سواد مالی را در

^۱ Fabris & Luburić

^۲ scalable

^۳ community platforms

فرایند آموزش تلفیق کنند. آموزش رسمی، در این حالت، نقش پررنگ تری دارد زیرا از مداومت برخوردار بوده و در سطوح مختلف انجام می‌شود. بر اساس نتایج این پژوهش، معلمان نیز بر نیاز به توسعه وسایل و رسانه‌های یادگیری سواد مالی تاکید دارند زیرا تاکنون روش تدریس مستقیم نتوانسته‌است به درک کامل مطالب در دانش‌آموزان منجر شود. نتایج این مطالعه نشان می‌دهد که با توجه به دانش محدود معلمان در حوزه سواد مالی، به ایجاد وسایل و رسانه‌های ارتباطی بیشتری نیاز است (سریا، تاسمان و رحمی، ۲۰۲۰).

پژوهش‌های داخل ایران نشان‌دهنده آموزش مفاهیم مالی در قالب درس‌های علوم اجتماعی اثر لازم را نداشته و بازنگری محتوای آموزشی دروس علوم اجتماعی پیشنهاد شده‌است (روشندل، امیری و طغیانی، ۱۳۹۷). پژوهشگران با اجرای نیازسنجی برنامه درسی سواد مالی در آموزش و پرورش دوره ابتدایی، بر ضرورت آموزش سواد مالی در دوره ابتدایی تاکید کرده و نشان‌دهنده سه موضوع مالی شخصی، خدمات و تولیدات مالی، مسئولیت‌ها و حقوق مصرف کننده و اهداف مربوط به هر موضوع از نظر صاحب نظران به عنوان نیاز آموزشی برای دوره ابتدایی پذیرفته شده‌اند (ممشلی، ۱۳۹۲). تحلیل محتوای کتاب‌های دوره ابتدایی نیز نشان‌دهنده در کتاب‌های دوره ابتدایی به مولفه‌های سواد مالی به طور شایسته‌ای توجه نشده و مولفه‌های سواد اقتصادی بیشتر از مولفه‌های سواد مالی مورد توجه قرار گرفته‌است. در محتوای کتاب‌های ابتدایی از بین مولفه‌های سواد مالی، به مدیریت خطر و مدیریت اعتبار و بدهی توجه بسیار اندکی شده است (احمدی، امام جمعه و علیزاده کتنلویی، ۱۳۹۴). اگرچه پژوهشگران کاستی‌های موجود در محتوای کتاب‌های دوره ابتدایی در حوزه آموزش مولفه‌های سواد مالی را مشخص کرده‌اند (احمدی، امام جمعه و علیزاده کتنلویی، ۱۳۹۴) اما حوزه سواد مالی در ایران، همچنان مورد بی‌توجهی قرار گرفته و راهبرد خاصی برای ارتقاء سواد مالی طراحی نشده‌است (پیغامی و تورانی، ۱۳۹۰).

به دلایل مختلف، در زمینه آموزش مفاهیم اساسی اقتصادی و مالی به کودکان تحقیقات کمی وجود دارد: اندازه‌گیری درک اقتصادی در کودکان دشوار است، سوالات آزمون

چند گزینه ای نیاز به سطح خاصی از توانایی خواندن از طرف کودک دارد. مصاحبه‌های کودکان زمان بیشتری می‌طلبد و استاندارد سازی آن دشوار است (هاگدرون، شاگ و سویت^۱، ۲۰۱۲). براساس شواهد پژوهشی محدودی که به بررسی میزان سواد مالی دانش‌آموزان ایرانی پرداخته‌اند، میزان سواد مالی دانش‌آموزان بسیار پایین است (روشندل، امیری و طغیانی، ۱۳۹۷؛ لویمی، ۱۳۹۶؛ دیانتی دیلمی و حنیفه زاده، ۱۳۹۴). یافته‌های پژوهشی نشان داده میانگین نمره سواد مالی دانش‌آموزان بسیار پایین است و از بین متغیرهای بررسی‌شده، نمره ریاضی دانش‌آموز، پایگاه اقتصادی- اجتماعی خانواده، سطح تحصیلات و اشتغال مادر بر سطح سواد مالی دانش‌آموز اثرگذار بوده است (روشندل، امیری و طغیانی، ۱۳۹۷). یکی دیگر از این پژوهش‌ها توسط سازمان بورس و اوراق بهادار در سال ۲۰۱۳ (۱۳۹۱-۹۲) صورت گرفته‌است نشان می‌دهد ۹٪ جامعه نمونه -که قابل تعمیم به کل کشور است- سواد مالی ناکافی، ۳۹٪ نسبتاً کافی، ۳۲٪ مناسب و تنها ۱۵٪ در سطح ایده‌آل است (بازار سرمایه، ۱۳۹۸). همچنین بر اساس گزارش سازمان‌های بین‌المللی کشور ایران جز کشورهای دارای کمترین میزان سواد مالی در جهان است (سازمان توسعه و همکاری اقتصادی OECD، ۲۰۱۳). به‌نظر می‌رسد این امر ناشی از کاستی‌های آموزشی در کودکی و نوجوانی افراد باشد؛ همانطور که گفته شد محتوای درسی مدارس برای آماده کردن کودکان و نوجوانان جهت مواجهه با پیچیدگی‌های مالی دنیای امروز مناسب نیستند. در شرایطی که نیاز به سنجش سواد مالی به‌ویژه در میان کودکان و نوجوانان ضروری به‌نظر می‌رسد، حتی ابزار مناسب برای سنجش سواد مالی این افراد در کشور وجود ندارد (روشندل، امیری و طغیانی، ۱۳۹۷). با توجه به مطالب یاد شده مقاله حاضر به بررسی زمینه‌ها و راهبردهای موثر در طراحی و اجرای برنامه درسی سواد مالی از دیدگاه صاحب‌نظران برنامه درسی، سواد مالی و آموزش ابتدایی پرداخته است. مقاله حاضر به دنبال پاسخگویی به این پرسش است که زمینه‌ها و راهبردهای موثر در طراحی و اجرای برنامه درسی سواد مالی کدامند؟

¹ Hagedorn, Schug & Suiter

روش

پژوهش‌های کیفی به «خلق و ایجاد نظریه‌های بومی» و برخاسته از شرایط محیطی و سازمانی جامعه مورد پژوهش کمک می‌کنند (مهرابی و همکاران، ۱۳۹۰). نظریه داده بنیاد روشی برای بنای نظریه بر داده‌هایی است که به صورت منظم گردآوری و تحلیل شده‌اند و امکان تدوین نظریه جدید را فراهم می‌کند (استراوس و کوربین^۱، ۱۳۹۸؛ ترجمه افشار). با توجه به پرسش‌های پژوهش، دریافت پاسخ‌های جامع، جدید بودن اطلاعات حاصل از مصاحبه‌ها، پراکندگی اطلاعات گردآوری شده، و در نظر گرفتن این مساله که برای تحلیل این اطلاعات و تبدیل آنها به اطلاعات قابل استفاده در قالب الگو، نیاز به روشی جامع و انعطاف پذیر بود؛ از اینرو اطلاعات لازم در چارچوب رویکرد کیفی^۲ و با به کارگیری روش نظریه داده‌بنیاد^۳ و بر اساس رهیافت نظام‌مند^۴ استراوس و کوربین (۱۹۹۸) گردآوری و تحلیل شد.

منابع اطلاع‌رسان یا همان آگاهی‌دهندگان کلیدی (خبرگان) شامل اساتید و متخصصان رشته برنامه‌ریزی درسی و آموزش ابتدایی، اساتید و متخصصان رشته اقتصاد و امور مالی دانشگاه‌های آزاد واحد تهران مرکزی، واحد تهران جنوب و واحد کرج و دانشگاه‌های تهران و علامه طباطبایی بودند. ملاک اصلی گزینش، دارا بودن تجربه کاری و اجرایی در زمینه سواد مالی، تالیف، پژوهش و اجرا در حوزه برنامه‌ریزی درسی و آموزش ابتدایی، و همچنین سوابق آموزشی مرتبط بود. نمونه‌گیری به روش هدفمند انجام شد و برای دسترسی نهایی به اطلاع‌رسان‌ها، شیوه شبکه‌ای مورد استفاده قرار گرفت. حجم نمونه، مطابق روش‌های کیفی، تا زمان دستیابی به اشباع نظری اطلاعات ادامه یافت. بدین ترتیب، تعداد خبرگان مورد بررسی به ۱۲ رسید که ۴ نفر متخصص

¹ Strauss & Corbin

² Qualitative approach

³ Grounded Theory

⁴ Systematic

در رشته برنامه ریزی درسی، ۳ نفر صاحب نظر و متخصص در زمینه آموزش ابتدایی و ۵ نفر صاحب نظر و متخصص در زمینه اقتصاد و سواد مالی بودند (جدول ۱).
جدول ۱- ویژگی های جمعیت شناختی خبرگان برنامه درسی و سواد مالی

ردیف	تحصیلات	تجربه کاری و اجرایی
۱	دکتری برنامه ریزی درسی	مدیر گروه فلسفه تعلیم و تربیت، عضو شورای پژوهشی دانشکده روانشناسی و علوم تربیتی و ...
۲	دکتری مالی- مهندسی مالی	عضو هیئت علمی و مدیر گروه مالی دانشکده مدیریت و ...
۳	دکتری مدیریت آموزشی	استاد علوم تربیتی، مدیر گروه علوم تربیتی، عضو انجمن مطالعات برنامه ریزی درسی ایران و ...
۴	دکتری مدیریت مالی	مدیر گروه آموزشی مدیریت مالی و بیمه، مدیر گروه آموزشی حسابداری و ...
۵	دکتری برنامه ریزی درسی	مدیر گروه علوم تربیتی، عضو کمیته ترفیعات دانشکده روانشناسی و علوم تربیتی، عضو شورای تحصیلات تکمیلی گروه برنامه ریزی درسی و ...
۶	دکتری تکنولوژی آموزشی	مدیر گروه تکنولوژی آموزشی، عضو شورای سیاستگذاری قطب علمی تکنولوژی آموزشی، مدیر کارگروه تخصصی بازننگری برنامه درسی رشته تکنولوژی آموزشی و ...
۷	دکتری برنامه ریزی درسی	مدیر گروه علوم تربیتی، مدیر تحقیقات و آموزش، معاون اداری مالی، عضو شورای گروه هماهنگی تربیت معلم دانشگاه آزاد اسلامی و ...
۸	دکتری مدیریت مالی	مدیر گروه مدیریت بازرگانی، عضو کمیته علمی همایش ملی کسب و کار در شرایط بحران و عدم اطمینان، معاون علمی و فناوری دانشکده مدیریت و ...
۹	دکتری برنامه ریزی درسی	استاد علوم تربیتی و عضو هیات علمی دانشگاه تربیت دبیر، عضو انجمن مطالعات برنامه ریزی درسی ایران،

ردیف	تحصیلات	تجربه کاری و اجرایی
		عضو انجمن علمی آموزش و پرورش تطبیقی ایران و ...
۱۰	دکتری مالی - بیمه	معاون آموزشی و تحصیلات تکمیلی، عضو کمیته علمی کنفرانس مدیریت استراتژیک و ...
۱۱	دکتری برنامه ریزی درسی	مدیر گروه علوم تربیتی، عضو هیات تحریریه فصلنامه مطالعات برنامه درسی، عضو هیات علمی پژوهش‌نامه مبانی تعلیم و تربیت و ...
۱۲	دکتری مدیریت مالی	مدیر گروه مدیریت و حسابداری، معاون علمی و فناوری دانشکده مدیریت و ...

ابزار گردآوری اطلاعات فرم مصاحبه نیمه ساختاریافته بود. فرم مصاحبه دارای ۵ سوال بود (مانند: چالش‌های مرتبط با اجرای برنامه درسی در زمینه سواد مالی در دوره ابتدایی چه مواردی است؟ به نظر شما برنامه درسی سواد مالی در مدارس ابتدایی باید شامل کدام مولفه‌ها و ابعاد باشد؟). ابتدا با طرح سوالات کلی پژوهشگر به موضوع جلسه وارد شده و بر اساس پاسخ‌های خبرگان، جلسه اداره و مباحث مرتبط مطرح می‌شد. مدت هر مصاحبه به طور متوسط حدود ۶۰ دقیقه بوده است. تمام جلسات ضبط شده و برپایه این مدارک، متن مصاحبه پیاده شد.

اطلاعات با استفاده از کدگذاری باز و محوری تحلیل شدند. در این راستا، در کدگذاری باز، شواهد گفتاری، مفاهیم اولیه و مقوله‌ها استخراج شدند که این مقوله‌ها در مراحل بعدی کدگذاری، به عنوان یافته مبنایی مورد توجه قرار گرفتند. نمونه‌ای از این کدگذاری در جدول ۲ ارائه شده است.

جدول ۲- نمونه جملات، مفاهیم و مقوله‌های برگرفته از داده‌ها (نمونه کدگذاری)

اطلاع رسان	جمله استخراج شده	کدهای باز	کد محوری	کد برگزیده
۳	ارتقای سواد مالی، وظیفه‌ای ملی است، تجربه کشورهای مختلف نشان از آن دارد که ارتقای سواد مالی را نمی‌توان و نباید وظیفه یک بخش خاص دانست. این عملکرد نیاز به همدلی و همراهی بخش‌های مختلف یک کشور دارد.	ایجاد بستر همکاری‌ها بین سازمان‌های مالی با آموزش و پرورش	اقدامات ساختاری	راهبردها
۴	وزارت آموزش و پرورش باید با دستگاه‌های اقتصادی همکاری کند تا بتوان در متون درسی دانش آموزان از مقطع ابتدایی تا زمان اخذ دیپلم موضوع آموزش‌های همگانی با رویکرد تخصصی را گنجانند. این موضوع می‌تواند به افزایش سواد مالی مردم ایران در دهه‌های آینده کمک کند.			
۶	ارتقاء سواد مالی باید در حوزه آموزش ابتدایی و دبستان دنبال شود، ارتقاء سواد مالی به سیاست گذاری صحیح توسط سیاستگذاران کمک می‌کند تا فعالان اقتصادی بتوانند از این			

اطلاع رسان	جمله استخراج شده	کدهای باز	کد محوری	کد برگزیده
	دانش استفاده صحیح کنند، لذا اجرای این موضوع به مشارکت تمام دستگاه‌ها و یک سند فرادستگاهی نیاز دارد.			
۷	باید بحث تدوین سند ملی افزایش سواد مالی و اقتصادی در ایران با حضور وزیران امور اقتصادی و دارایی، آموزش و پرورش و معاونت علمی و فناوری عملیاتی شود.			
۸	پیشنهاد می‌شود کمیته ویژه ای برای ارتقای سطح سواد مالی در کشور تشکیل شود. وزارت آموزش و پرورش، وزارت امور اقتصادی و دارایی، بانک مرکزی، بیمه مرکزی، سازمان امور مالیاتی، صدا و سیما، وزارت فرهنگ و ارشاد اسلامی، و ... می‌توانند در کنار سازمان بورس و اوراق بهادار کمیته ای برای ارتقای سواد مالی تشکیل دهند.			

برای اطمینان از اعتبار یافته‌ها، از روش ممیز بیرونی استفاده شد. بر اساس تعداد خبرگان که کدهایی را مورد ارزیابی قرار داده‌اند، حداقل مقدار ضریب لاوشه^۱ (نسبت روایی محتوایی)^۲ قابل قبول ۰/۵۶ محاسبه گردید. همچنین، از نظرات و رهنمودهای گروهی از خبرگان نیز در خصوص مضامین گویه‌ها استفاده شد و قبل از کدگذاری و تدوین سیاهه T جرح و تعدیل نهایی به عمل آمد. بدین منظور، مضامین گویه‌ها در مرحله اول توسط خود پژوهشگر از کدهای باز استخراج گردید و در مرحله دوم با مراجعه به خبرگان، مضامین گویه‌های مرتبط با کدهای باز با نظارت آنان مجدداً شناسایی و استخراج شد. با مقایسه این دو مرحله و بر مبنای میزان توافق دو مرحله کدگذاری، ضریب پایایی با روش هولستی^۳ محاسبه گردید. با توجه به نظرات خبرگان و متخصصان و ضرایب نسبی محتوایی به دست آمده، نتیجه آن شد که ضریب لاوشه ده کد کمتر از ۰/۵۶ بود. بنابراین، این کدها از الگوی نهایی حذف شدند. ضریب پایایی با روش هولستی ۰/۹۶ به دست آمد.^۴

یافته‌ها

به منظور پاسخگویی به پرسش‌های پژوهش، ابتدا هریک از مقوله‌ها مطرح و سپس به طرح چند نمونه از مهمترین شواهد گفتاری در ارتباط با هر یک از مقوله‌ها پرداخته شده‌است.

^۱ Lawshe

^۲ Content Validity Ratio (CVR)

^۳ Holstein coefficient

^۴ اگر مقدار ضریب هولستی از ۰/۷ بزرگتر باشد مطلوب و مورد قبول است.

زمینه‌ها و راهبردهای اجرای برنامه درسی سواد مالی... نویسنده اول: مینا خدایانه

جدول ۳-مقوله‌ها و کدهای باز در ارتباط با زمینه‌ها و راهبردهای الگوی برنامه درسی سواد مالی

کدهای باز (و شماره اطلاع‌رسان)	کدهای محوری (مقوله‌های فرعی)	کد برگزیده
سرمایه‌گذاری روی منابع انسانی (۷، ۱۲)	سیاست‌ها و	زمینه‌های برنامه درسی
نیاز اجتماعی ارتقاء سواد مالی (۱، ۵)	اهداف اجتماعی	
چالش مالی فردی و اجتماعی (۲، ۳، ۶، ۱۲)	سیاست‌ها و	
اختصاص بودجه به فعالیت‌های آموزشی سواد مالی (۸، ۱۱)	اهداف اقتصادی	
سیاست‌های نظام آموزشی در حوزه تربیت اقتصادی و مالی (۱، ۳، ۵، ۹)	سیاست‌ها و اهداف آموزشی	
نیاز به برنامه آموزش سواد مالی مطابق با نیازهای فرهنگی جامعه (۷، ۱۱، ۱۰)	سیاست‌ها و اهداف فرهنگی	
غنی‌سازی برنامه درسی ریاضی، مطالعات اجتماعی، ادبیات فارسی و فناوری اطلاعات در حیطه سواد مالی (۲، ۷، ۱۱، ۱۲)	اقدامات آموزشی	راهبردها
فراهم ساختن امکانات دسترسی به منابع آموزشی در حوزه سواد مالی (۶، ۱۱)		
استفاده از تجربیات دیگر کشورها در حوزه سواد مالی (۱، ۳، ۸)		
مشارکت معلمان در تولید برنامه درسی سواد مالی (۹، ۱)		
ایجاد بستر همکاری‌ها بین سازمان‌های مالی با آموزش	اقدامات ساختاری	

کدهای باز (و شماره اطلاع‌رسان)	کدهای محوری (مقوله های فرعی)	کد برگزیده
و پرورش (۳، ۴، ۶، ۷، ۸)		
تبادل افکار و ایده های آموزشی بین کلاس ها و مدارس (۶، ۱)		
همکاری سازمان‌ها در امر گسترش نوآوری‌های آموزشی در حیطه سواد مالی (۲، ۱۱)		
تعامل مستمر با مراکز آموزشی و پرورشی حوزه مالی (۳)		
توسعه منابع و تجهیزات آموزش مالی (۶، ۳)		

زمینه‌های برنامه درسی

سیاست‌ها و اهداف اجتماعی: مسئولیت رشد و پرورش توانایی‌های افراد یک جامعه برای رسیدن به رشد و توسعه اقتصادی، اجتماعی، فرهنگی و سیاسی بر عهده نظام آموزشی کشور است. در بسیاری از کشورها، برای پیشگیری از آسیب‌های اجتماعی حاصل از سطح پایین سواد مالی مردم، برنامه‌های آموزشی سواد مالی تدارک دیده شده‌است. اطلاع‌رسان شماره ۷ با تاکید بر نیاز جامعه به تربیت نیروی انسانی بیان داشت «برای دستیابی به پیشرفت اقتصادی و توسعه اقتصادی اجتماعی کشور، نیاز به تربیت نیروی انسانی مولد، تربیت شده، خلاق، کارآمد و کارآفرین است. تدوین برنامه های درسی آموزش سواد مالی از دوره ابتدایی به فراهم کردن شرایط برای تربیت این نیروی انسانی کمک می‌کند».

اطلاع‌رسان شماره ۱ بر نیاز اجتماعی به ارتقاء سواد مالی تاکید کرد: «ملموس‌ترین اثر داشتن سواد مالی مناسب این است که افراد بهتر می‌توانند کسب درآمد کنند و هزینه‌کرد مناسب‌تری نیز داشته باشند. این مساله ریشه بسیاری از مشکلات اجتماعی را نیز

کاهش می‌دهد. اثربخشی دیگر در رفتار اقتصادی فرد در هنگام مشکلات و بحران‌ها خود را نشان می‌دهد. اگر سطح سواد مالی بالا برود، رونق مبادلات مالی و سطح رفاه افراد نیز افزایش می‌یابد، در نتیجه در بحران‌های اقتصادی شاهد رفتار درست خواهیم بود که به نوبه خود مانع از به هم خوردن نظم اقتصادی و اجتماعی در کشور می‌شود.

سیاست‌ها و اهداف اقتصادی: در پی نوسانات اقتصادی در کشور، چالش مالی فردی و اجتماعی متعددی پیش روی نظام اقتصادی و آموزشی کشور قرار می‌گیرد؛ سطح پایین سواد مالی در افراد یک جامعه، بر چالش‌های اجتماعی و اقتصادی موجود می‌افزاید. سواد مالی با مدیریت درست درآمد و هزینه، سرمایه‌گذاری و ... می‌تواند در کاهش بحران‌های مالی فردی و اجتماعی نقش موثری بازی کند. مصاحبه‌شوند شماره ۱۲ در این زمینه بیان کرده است: « یکی از دلایل آمار بالای بیکاری در ایران، عدم مهارت کارآفرینی و خود اشتغالی در بین جوانان به خاطر عدم آگاهی و توانمندی در مباحث مالی می‌باشد. این نقیصه ناشی از نپرداختن سیستم آموزشی به آموزش سواد اقتصادی و نبود سبک تربیت مالی درست در خانواده‌ها است ».

اطلاعرسان شماره ۸ اظهار داشت: «اطلاع نداشتن از چگونگی تربیت مالی صحیح، آمار بیکاری، رکود اقتصادی، تغییرات جهانی، ظهور شغل‌های جدید، نیاز به کسب توانمندی برای استفاده از فرصت‌ها و جلوگیری از مشکلات احتمالی در آینده و ... همه و همه باعث می‌شود که والدین نگران آینده فرزندان‌شان باشند».

مشارکت آگاهانه و مبتنی بر دانش و مهارت افراد در بخش‌های مختلف اقتصادی می‌تواند در حل بحران‌ها و مشکلات اقتصادی موثر باشد؛ این امر مستلزم آموزش مالی گسترده به تمام افراد جامعه و در سنین مختلف است که به اختصاص بودجه به فعالیت‌های آموزشی سواد مالی نیاز دارد. در این زمینه اطلاعرسان شماره ۱۱ بیان کرده است: « مهمترین دغدغه مدیران، تامین منابع لازم برای اجرای برنامه است. تامین منابع مالی، از لحاظ محل تامین، هزینه سرمایه و ... بدون تامین منابع مالی، اجرای برنامه‌های نوآورانه در آموزش و پرورش با محدودیت مواجه می‌شود. چنانچه دولت منابع بیشتری به آموزش و پرورش اختصاص دهد، اهداف سند تحول به تحقق نزدیک‌تر

شده و در مقابل نقش آموزش و پرورش در توسعه اقتصادی اجتماعی کشور نیز پیشرفت می کند.»

سیاست ها و اهداف آموزشی: تربیت جامع انسان هدف اصلی آموزش و پرورش و نظام های آموزشی است، آموزش مسائل مالی و ارتقاء سواد مالی افراد از دوران کودکی می بایست مدنظر برنامه ریزان قرار گیرد. در در مبانی نظری تحول بنیادین آموزش و پرورش ایران، آموزش سواد مالی و اقتصادی یکی از ساحت های تربیت و بخشی از جریان تربیت رسمی و عمومی است که با عنوان تربیت اقتصادی و حرفه ای مورد توجه قرار گرفته است و جهت گیری کل نگر و تلفیقی دارد (مبانی نظری تحول بنیادین آموزش و پرورش، ۱۳۹۰). در این زمینه اطلاع رسان شماره ۵ بیان داشته اند: «سند تحول بنیادین در آموزش و پرورش و برنامه درسی ملی بر آموزش و تعلیم مفاهیم اقتصادی به دانش آموزان تاکید دارند. بر اساس این سند، نظام تعلیم و تربیت باید پرورش یافتگانی تربیت کند که با درک مفاهیم اقتصادی در چارچوب و معیار اسلامی از طریق کار، فناوری، انضباط مالی، رعایت وجدان و عدالت در فعالیت های اقتصادی مشارکت کنند.» «آموزش مهارت به دانش آموزان باید به گونه ای باشد که پس از پایان تحصیلات دوره متوسطه، توانایی امرار معاش داشته باشند». اطلاع رسان شماره ۹ نیز اظهار داشت «سند تحول بنیادین آموزش و پرورش، راه آوردهایی را برای دانش آموز عنوان می کند. یکی از ساحت های شش گانه، ساحت تعلیم و تربیت اقتصادی و حرفه ای است. منظور از حرفه ای، مباحث مربوط به مهارت آموزی است. بنابراین، در اسناد بالادستی کشورمان به این امر پرداخته شده و فردی که در مدرسه هست چه در نقش معلم و چه در نقش مدیر مدرسه، باید به اجرایی کردن این سند در مدرسه بپردازد و برنامه ریزی کند.»

سیاست ها و اهداف فرهنگی: توجه به خرده فرهنگ های معیشتی در سطح کشور، استان و شهر که زمینه ساز تفاوت ها در ارزش های مالی و فرهنگی گروه های مختلف می شوند در طراحی برنامه درسی سواد مالی اهمیت دارد. همچنین ارائه تعریف واحد از مفهوم سواد مالی و مولفه های آن بر اساس فرهنگ، نیازهای فرهنگی جامعه و اقتصاد

کشور از ضرورت‌ها و زمینه‌های طراحی و اجرای برنامه درسی سواد مالی است که در کشور ما مورد بی‌توجهی قرار گرفته‌است.

در این زمینه اطلاع‌رسان شماره ۱۱ بیان کرده‌اند: «یکی از مشکلات معلمان در این زمینه ناشی از آن است که در تدوین برنامه‌های درسی بدون توجه به مفاهیم فرهنگی و بومی اقدام می‌کنند، در نتیجه، بین برنامه و آنچه کودکان در کلاس یاد می‌گیرند، ارتباطی وجود ندارد و معلمان اجرای برنامه‌ها را در بافت فرهنگی کودکان انجام نشدنی می‌پندارند».

اطلاع‌رسان شماره ۱۰: «باید دانست فرهنگ، اقتصاد و سیاست، مؤلفه‌هایی در هم تنیده هستند که به اشتباه، آن‌ها را به صورت موزاییکی و جدای از هم، کنار یکدیگر قرار داده ایم، این موضوعات باید با یکدیگر آغشته شده و در یک ترکیب سوانشدنی، مورد استفاده قرار گیرند. از اینرو ترویج و آموزش سواد مالی مستلزم رعایت برخی نکات و عبور از برخی موانع فرهنگی است».

اطلاع‌رسان شماره ۷ «قومیت‌ها، بافت فرهنگی منطقه و ... در آموزش سواد مالی نقش مهمی دارند. منطقه جغرافیایی و اقتصادی ای که برنامه آموزشی در آن پیاده می‌شود نقش مهمی در سواد مالی فرد ایفاء می‌کند. ارزش‌های فرهنگی و بومی خانواده‌ها در هر منطقه جغرافیایی بسته به پیشینه تاریخی و طبیعی آن منطقه متفاوت است که اثر خود را بر فرهنگ مالی و در نتیجه آموزش سواد مالی می‌گذارد. بنابراین هر منطقه و فرهنگ ممکن است نیازهای ویژه‌ای در زمینه آموزش سواد مالی داشته باشد که در طراحی برنامه‌های درسی سواد مالی باید در نظر گرفته شود».

راهبردها

اقدامات آموزشی: توانمندسازی و ایجاد انگیزه در افراد برای تغییر رفتارهای مالی از جمله اهداف آموزش سواد مالی به‌شمار می‌رود. انتقال اطلاعات و دستورالعمل برای افراد در جهت تقویت دانش و درک آنها در مورد مفاهیم و محصولات مالی با به‌کارگیری روش‌ها و اقدامات آموزشی فرایندی پویاست که هدف نهایی آن بهبود

دانش و مهارت مالی افراد است. افزون بر این، اهداف و راهبردهای آموزش سواد مالی در مدارس باید به طور واضح تعریف شده، قابل دستیابی و قابل اندازه‌گیری باشند.

در راستای اقدامات آموزشی جهت آموزش سواد مالی، مصاحبه‌شوندگان بر غنی‌سازی برنامه درسی ریاضی، مطالعات اجتماعی، ادبیات فارسی و فناوری اطلاعات در حیطه سواد مالی تاکید کرده‌اند. اطلاع‌رسان شماره ۷ «جا دارد که از ظرفیت‌های موجود در برنامه درسی ریاضی مدرسه‌ای، مطالعات اجتماعی، و بقیه دروس ابتدایی جهت ارتقای توانمندی‌های مالی افراد به‌عنوان شهروندان جامعه، بهره برده شده و این جنبه مغفول برنامه درسی، مورد بازبینی قرار گیرد و برای ایجاد سواد مالی در دانش‌آموزان دوره ابتدایی، برنامه‌ریزی شود». اطلاع‌رسان شماره ۱۱ بیان داشته‌است: «آموزش مسائلی مانند سواد مالی باید جزء برنامه‌های آموزشی قرار بگیرد و در بطن محتوای آموزشی، مثلاً در دروسی مانند ریاضی دیده شود؛ زیرا اگر چنین نباشد، معلمان آن را چندان جدی نمی‌گیرند و به‌عنوان فعالیت فوق‌برنامه که اهمیتی ندارد، به آن نگاه می‌کنند».

اطلاع‌رسان شماره ۱۲ «ریاضی در توانمند سازی دانش‌آموزان برای توصیف دقیق موقعیت‌های پیچیده، پیش‌بینی و کنترل وضعیتهای ممکن مادی طبیعی، اقتصادی، اجتماعی نقش مهمی دارد. ریاضیات، با تقویت استدلال منطقی، تجزیه و تحلیل و ... در آموزش سواد مالی نقش موثری دارد؛ بنابراین مفاهیم مرتبط با سواد مالی باید کتاب‌های درسی دروه ابتدایی از جمله درس ریاضیات مورد توجه بیشتر قرار بگیرد».

فراهم ساختن امکانات دسترسی به منابع آموزشی در حوزه سواد مالی یکی دیگر از اقدامات آموزشی است که مورد توجه مصاحبه‌شوندگان بوده است. بنا به گفته اطلاع‌رسان شماره ۶ «تولید منابع آموزشی پایدار و مفید در زمینه مفاهیم مالی، کلیپ‌های ویدئویی و مطالعات موردی با امکان دانلود رایگان برای افراد جامعه در سنین مختلف، توسعه منابع آموزشی مناسب و هدف‌گذاری شده و انتشار راهبردها و ... که دسترسی آن برای دانش‌آموزان، معلمان و خانواده‌ها فراهم باشد از جمله اقداماتی است که در کشورهای مختلف برای آموزش سواد مالی انجام شده‌است و باید برای آموزش سواد مالی در کشور ما هم مورد توجه قرار بگیرد».

با در نظر داشتن اهمیت سواد مالی، در کشورهای پیشرفته، سیاستگذاران برنامه‌های جامع رسمی و غیررسمی مختلفی را برای آموزش مفاهیم اساسی سواد مالی و اقتصادی از سطح پیش دبستان تا پایان دوره متوسطه و سپس دانشگاه تهیه و اجرا کرده‌اند. تفاوت‌های موجود در جزئیات آموزشی که در نیازهای متفاوت کشورهای به سواد مالی ریشه دارند در سطح نیاز عمومی، فرهنگ و نیز مخاطبان قابل مشاهده‌است و می‌تواند در محتوای آموزشی تفاوت اساسی ایجاد کند. از اینرو با در نظر گرفتن تجربه کشورهای دیگر، محتوای آموزشی سواد مالی نیز بهتر است به صورت بومی و متناسب با نیاز جامعه هدف داخل کشور تدوین شوند. مصاحبه‌شوندگان نیز ضمن توجه بر بومی‌سازی آموزش سواد مالی، بر استفاده از تجربیات دیگر کشورها در حوزه سواد مالی تاکید دارند. اطلاع‌رسان شماره ۱ «استفاده از تجارب سایر کشورها جهت افزایش دانش مالی حائز اهمیت است. کشورهای مختلف برنامه‌ریزی‌های بلندمدتی برای آموزش سواد مالی تدارک دیده‌اند. این برنامه ریزی بلند مدت را می‌توان در تدوین برنامه راهبردی افزایش سطح سواد مالی مشاهده کرد. اقدامی که بسیاری از کشورها مانند آمریکا، انگلیس، استرالیا، کانادا، مالزی، ترکیه و ... صورت داده‌اند و خطوط اصلی و مهم تغییر رفتار مالی در جامعه را مشخص نموده‌اند تا از طریق سواد مالی به آن برسند».

مصاحبه‌شوندگان بر مشارکت معلمان در تولید برنامه درسی سواد مالی به‌عنوان یکی از اقدامات آموزشی مهم تاکید کرده‌اند که اثربخشی برنامه‌های آموزشی سواد مالی را افزایش می‌دهد: اطلاع‌رسان شماره ۱: «برنامه ریزی درسی واقع‌گرایانه مستلزم مشارکت کلیه نیروهای اثرگذار بویژه معلمان است». اطلاع‌رسان ۹: «با توجه به آشنایی معلمان با نیازهای خاص دانش‌آموزان و شرایط مدرسه و تجربیاتی که در تعامل با دانش‌آموزان به دست می‌آورند، چنانچه در تولید برنامه درسی فعالیت کنند، نتیجه بهتری کسب خواهد شد».

اقدامات ساختاری: بر اساس مصاحبه‌های انجام شده، راهبردهای دستیابی به الگوی آموزش سواد مالی نیازمند اقدامات و بسترهای ساختاری زیر است:

دستیابی به سواد مالی به حمایت سازمان‌های مختلف و همکاری بین سازمان‌های مالی با آموزش و پرورش دارد. اطلاع‌رسان شماره ۳ در این زمینه بیان داشته‌اند: «ارتقای سواد مالی، وظیفه‌ای ملی است، تجربه کشورهای مختلف نشان از آن دارد که ارتقای سواد مالی را نمی‌توان و نباید وظیفه یک بخش خاص دانست. این عملکرد نیاز به همدلی و همراهی بخش‌های مختلف یک کشور دارد». بنابر اظهارات اطلاع‌رسان شماره ۴ «وزارت آموزش و پرورش باید با دستگاه‌های اقتصادی همکاری کند تا بتوان در متون درسی دانش‌آموزان از مقطع ابتدایی تا زمان اخذ دیپلم موضوع آموزش‌های همگانی با رویکرد تخصصی را گنجانند. این موضوع می‌تواند به افزایش سواد مالی مردم ایران در دهه‌های آینده کمک کند». از نظر اطلاع‌رسان شماره ۶ «ارتقاء سواد مالی باید در حوزه آموزش ابتدایی و دبستان دنبال شود، ارتقاء سواد مالی به سیاست‌گذاری صحیح توسط سیاست‌گذاران کمک می‌کند تا فعالان اقتصادی بتوانند از این دانش استفاده صحیح کنند، لذا اجرای این موضوع به مشارکت تمام دستگاه‌ها و یک سند فرادستگاهی نیاز دارد». طبق نظر اطلاع‌رسان شماره ۷ «باید بحث تدوین سند ملی افزایش سواد مالی و اقتصادی در ایران با حضور وزیران امور اقتصادی و دارایی، آموزش و پرورش، علوم، بهداشت و درمان و معاونت علمی و فناوری عملیاتی شود».

تبادل افکار و ایده‌های آموزشی بین کلاس‌ها و مدارس از دیگر اقداماتی است که مورد توجه مصاحبه‌شوندگان بوده‌است: از دیدگاه اطلاع‌رسان شماره ۱ «برای تربیت دانش‌آموزان کارآفرین و برخوردار از سواد مالی بالا باید کلاس‌های درس و مدارس و آموزشگاه‌ها به کارگاهی جهت تبادل افکار و تولید ایده‌های نو تبدیل شود». بنابر نظر اطلاع‌رسان شماره ۶ «تبادل و مبادلات افکار اعضای هیئت علمی، معلمان و ارائه نقطه نظرات کارشناسی فعالان آموزشی می‌تواند نقشه راه برنامه‌های آموزش سواد مالی باشد؛ برای طراحی، تدوین و اجرای موفق و کارآمد یک برنامه درسی سواد مالی در مدارس، تبادل نظر و همکاری پیوسته بین متخصصان و اعضای هیئت علمی در رشته‌های برنامه‌ریزی درسی، آموزش ابتدایی، مدیریت مالی با معلمان و فعالان

زمینه‌ها و راهبردهای اجرای برنامه درسی سواد مالی... نویسنده اول: مینا خداپناه

آموزشی می‌تواند طراحی و اجرای یک برنامه درسی سواد مالی را تسهیل کند، معایب و نقاط ضعف برنامه درسی سواد مالی را شناسایی و برطرف کند و ...».

همکاری سازمان‌ها در امر گسترش نوآوری‌های آموزشی در حیطه سواد مالی نیز یکی دیگر از اقداماتی است که می‌تواند به رشد سواد مالی و اجرای اثربخش برنامه درسی سواد مالی کمک کند: از نظر اطلاع‌رسان شماره ۱۱ «همکاری‌های بین سازمانی به عنوان ابزاری اثربخش برای توسعه نوآوری‌ها، ایجاد استانداردهای جدید آموزشی و از بین بردن شکاف میان توانمندی‌های موجود و مطلوب به شمار می‌آیند، بنابراین به نظر می‌رسد برای طراحی و تدوین برنامه‌های درسی سواد مالی موثر در مقاطع مختلف تحصیلی، همکاری بین سازمان‌های مختلف آموزشی، مالی و ... می‌تواند در پیشرفت نوآوری‌های آموزشی حیطه سواد مالی کمک کند. بویژه اینکه رشد و ارتقاء سواد مالی در مدارس، یک مبحث بین‌رشته‌ای است و همکاری بین رشته‌ها و سازمان‌های فعال در این زمینه‌ها با آموزش و پرورش نقش موثری می‌تواند داشته باشد».

بر اساس نظر اطلاع‌رسان شماره ۳ «به منظور تدوین و اجرای بهینه برنامه‌های آموزشی در همه بخش‌های آموزشی، توسعه زیر ساخت‌ها و ... نیاز به پشتوانه علمی و پژوهشی داریم که تعامل مستمر مراکز آموزشی با مراکز علمی را می‌طلبد».

از نظر اطلاع‌رسان شماره ۶ «یکی از مشکلات جدی در حوزه آموزش سواد مالی و اقتصادی این است که برای آموزش سواد مالی، کتاب‌ها، منابع و ابزار آموزشی مناسب کم است که معلمان و والدین از آنها به عنوان منبع مطالعاتی از آن‌ها استفاده کنند». بنابراین توسعه منابع و تجهیزات آموزش مالی از دیگر اقداماتی است که باید مورد توجه قرار گیرد.

بحث و نتیجه‌گیری

مقاله حاضر با هدف تعیین زمینه‌ها و راهبردهای اجرای برنامه درسی سواد مالی برای دوره ابتدایی انجام شد. بررسی پاسخ‌های مصاحبه‌شوندگان بیانگر این موضوع بود که سیاست‌ها و اهداف اجتماعی، اقتصادی، آموزشی و فرهنگی از زمینه‌های برنامه درسی

سواد مالی به شمار می‌روند. به باور پژوهشگران، سواد مالی به معنای توانایی افراد در کسب دانش مالی و استفاده از آن در معضلات مالی است که در مراحل مختلف زندگی با آنها روبرو هستند. همچنین شامل تأملات انتقادی در مورد اثرات و چگونگی اثرگذاری تصمیم‌گیری مالی فرد بر دیگران، با در نظر گرفتن مواردی که بر تصمیم‌گیری‌های مالی آن‌ها اثر می‌گذارد (یعنی وضعیت اجتماعی اقتصادی، سطح تحصیلات، ارزش‌های شخصی و فرهنگی، مراحل زندگی، جایگاه اجتماعی و انجمن‌های حرفه‌ای، رسانه‌ها و بازاریابی و / یا محیط زیست) می‌شود (بلو، ۲۰۱۶). مطابق با این تعریف، در هر نظام آموزشی به برنامه آموزش سواد مالی مطابق با نیازهای فرهنگی آن جامعه نیاز است.

آموزش سواد مالی در یک کلاس درس یکپارچه گامی در جهت آموزش مهارت زندگی به مصرف‌کنندگانی است که به زودی در قامت جوانان به طور مستقل با نیاز به تصمیم‌گیری در مسائل مالی روبرو می‌شوند (گلد^۱، ۲۰۱۸). در مدارس، شرایطی برای بحث و مکالمه در مورد پول و آموزش مسئولیت‌پذیری به دانش‌آموزان مقطع ابتدایی فراهم است که دانش‌آموزان ممکن است در شرایطی غیر این تجربه نکنند. پژوهشگران بر این باورند که افراد از سنین خردسالی تصمیم‌گیری‌هایی را آغاز می‌کنند که ماهیت اقتصادی دارند. قدرت تفکر و استدلال اقتصادی، چهارچوبی برای این تصمیم‌گیری‌هاست و تفکر انتقادی حاصل از آن، فرد را به نحوی تربیت می‌کند که در فرایند تصمیم‌گیری، به جز توجه به اثرات کوتاه مدت تصمیم خود، اثرات بلندمدت و نتایج احتمالی غیرقابل پیش‌بینی و ناخواسته را در نظر بگیرد. آموزش سواد مالی برای درک و یادگیری اصول اقتصادی و مالی به دانش‌آموزان کمک می‌کند (بتی، کالینز و اودرز-وایت، ۲۰۱۵).

چالش مالی فردی و اجتماعی از جمله زمینه‌های برنامه درسی سواد مالی اند که در مقاله حاضر مورد توجه قرار گرفتند. این یافته با پژوهش‌های دیگر که نقش سواد مالی را در چالش‌ها و معضلات اقتصادی-اجتماعی نشان داده‌اند همسو است (میشرا و

¹ Gold

کومار، ۲۰۱۹؛ مادرن، ۲۰۱۴؛ هاستینگز، مادرین و اسکیمپهورن، ۲۰۱۳؛ چلوبا، سیمکوا و نیمکوا^۱، ۲۰۱۱). فقدان سواد مالی، با اثرگذاری بر تصمیمات نادرست به تشدید بحران‌های مالی و اجتماعی مانند انباشت بدهی، استقراض با هزینه بالا، سلب مالکیت خانه، بی‌توجهی به کودکان در خانواده بدهکاران و ... منجر می‌شود (مادرن، ۲۰۱۴؛ هاستینگز، مادرین و اسکیمپهورن، ۲۰۱۳؛ پیغامی، مرادی باصیری و طغیانی، ۱۳۹۵). بنابراین بهبود سواد مالی افراد جامعه می‌تواند باعث افزایش کارایی برخی سیاست‌های عمومی شود که به معضلات اقتصادی - اجتماعی می‌پردازند. سواد مالی بالاتر به معنای توانایی بهتر در مدیریت پول و مقابله با چالش‌های مختلف مالی در هنگام بروز آنها است. این نه تنها به بهزیستی مالی ما بلکه به بهزیستی فردی^۲ نیز کمک می‌کند (میشرا و کومار، ۲۰۱۹). یادگیری اصول مدیریت امور مالی و عملکرد آن، شامل درک خطرات بازارهای مالی، شیوه‌های ارزیابی گزینه‌های سرمایه‌گذاری بالقوه و سرمایه‌گذاری موفق از جمله چالش‌های اقتصاد در کشورها است. سواد مالی بر شیوه برنامه ریزی و آمادگی برای رویارویی با رویدادهای مالی در آینده اثر می‌گذارد و این امر یکی از مواردی است که باعث می‌شود بر آموزش سواد مالی تاکید شود (چلوبا، سیمکوا و نیمکوا، ۲۰۱۱).

سیاست های نظام آموزشی کشور در حوزه تربیت اقتصادی و مالی نیز از جمله زمینه‌های برنامه درسی سواد مالی دوره ابتدایی به‌شمار می‌روند. آموزش سواد مالی و اقتصادی یکی از ساحت‌های تربیت است که با عنوان تربیت اقتصادی و حرفه ای مورد توجه قرار گرفته است (مبانی نظری تحول بنیادین آموزش و پرورش، ۱۳۹۰). در حوزه تربیت و یادگیری، کار و فناوری به عنوان نزدیکترین حوزه به بحث تربیت اقتصادی در سند برنامه درسی ملی شامل کسب مهارت‌های عملی برای زندگی کارآمد و بهره ور و کسب شایستگی‌های مرتبط با فناوری و علوم وابسته، به ویژه فناوری اطلاعات و ارتباطات، به منظور تربیت فناورانه و زندگی سالم در فضای مجازی و نیز آمادگی ورود

¹ Chlouba, Šimková & Němcová

² personal well-being

به حرفه و شغل در بخش‌های گوناگون اقتصادی و زندگی اجتماعی است. کسب مهارت‌های اقتصادی، صرفه اقتصادی، داد و ستد، تولید، توزیع، مصرف و قناعت نیز از جمله قلمروهای حوزه تربیت و یادگیری علوم انسانی و مطالعات اجتماعی است که با سواد مالی ارتباط دارد (سند برنامه درسی ملی، ۱۳۹۱).

یافته‌های مقاله حاضر، راهبردهای اجرای برنامه درسی سواد مالی را در دو مقوله عمده راهبردهای آموزشی و ساختاری مشخص کرد. بررسی راهبردهای ملی سواد مالی کشورهای مختلف نشان می‌دهد ارتقاء سواد مالی کودکان و نوجوانان از طریق مدارس و وارد کردن محتوای سواد مالی در برنامه درسی از اولویت‌های این راهبردهاست. برای نمونه «کمسیون آموزش و سواد مالی»^۱ در سال ۲۰۰۳ در ایالات متحده آمریکا در سال ۲۰۰۶، اولین راهبرد ملی سواد مالی را با عنوان «تصاحب مالکیت آینده: راهبرد ملی برای سواد مالی»^۲ منتشر نمود که در آن به ایجاد آگاهی عمومی از منابع در دسترس، توسعه منابع آموزشی مناسب و هدف گذاری شده و انتشار راهبردها، بهره برداری از مشارکت بخش‌های خصوصی با یکدیگر و نیز مشارکت بخش‌های خصوصی با بخش‌های دولتی و پژوهش و ارزیابی برنامه‌های آموزش مالی (لیترسی و کمسیون آموزش^۳، ۲۰۰۶) اشاره شده بود. در محور دهم این راهبردها، آموزش مالی از کودکان تا پس از دبیرستان مورد توجه قرار گرفته است (لیترسی و کمسیون آموزش، ۲۰۰۶، ۲۰۱۳). همچنین راهبردهای شناسایی شده در پژوهش حاضر با راهبردهایی که کمسیون سرمایه‌گذاری و اوراق بهادار استرالیا (ای سیک)^۴ ارائه داده همسویی دارد: ای سیک، راهبردهای زیر را به عنوان گام‌های اساسی در رسیدن به این هدف مشخص کرده‌است: ادغام سواد مالی در برنامه درسی؛ اجرای برنامه‌های مدرسه پایدار از طریق مشارکت راهبردی از جمله یادگیری حرفه‌ای و منابع معلمان، افزایش سواد مالی در

^۱ Financial Literacy and Education Commission (FLEC)

^۲ Taking Ownership of the Future: The National Strategy for Financial Literacy

^۳ Literacy & Education Commission

^۴ Australian Securities and Investments Commission (ASIC)

آموزش‌های بعدی از جمله آموزش حرفه‌ای و بخش آموزش و در محیط کار، همکاری با بخش‌های جامعه و سایر افراد برای ارائه برنامه‌های سواد مالی (ورتینگتون^۱، ۲۰۱۶). به باور موسی پور (۱۳۹۵) برای اجرای برنامه درسی توجه به آمادگی اجتماعی، امکانات، نیروی انسانی و نظارت اهمیت دارد. در بحث امکانات، تهیه، تولید، توزیع مناسب امکانات و تدارک به موقع آنها باید مورد توجه قرار گیرد. در این راستا، غنی‌سازی برنامه‌های درسی دوره ابتدایی در حیطه سواد مالی از جمله راهبردهای آموزشی بود که در پژوهش‌های دیگر هم مورد توجه پژوهشگران قرار گرفته است. به باور پژوهشگران محتوای آموزشی مناسب از مهمترین روش‌های آموزش و ارتقاء سواد مالی است و کتاب‌های درسی در زمینه ایجاد و توسعه مهارت‌های مالی و اقتصادی نقش به‌سزایی دارند (الگود و والستاد^۲، ۲۰۱۱). گویا، فیروزیان و غلام‌آزاد (۱۳۹۸) نیز بر اساس یافته‌های پژوهشی پیشنهاد کردند آموزش سواد مالی با کاربرد الگوهای جدید جهانی با برنامه درسی ریاضی تلفیق شود. قندهاری، مهرمحمدی، طلایی و فرج دیزجی (۱۳۹۸) نیز الف) تلفیق مباحث در حوزه‌های اخلاق، مطالعات اجتماعی، ریاضیات و فناوری اطلاعات و ارتباطات و ب) تلفیق مباحث اقتصاد با حوزه کارآفرینی به منظور درک و به‌کارگیری مفاهیم نظری و پیوند مطالب با نیازها و شرایط و موقعیت‌های دنیای واقعی و محیط اطراف را از جمله روش‌ها و راهبردهای سازماندهی آموزش سواد اقتصادی و مالی دانسته‌اند.

در بسیاری از کشورهای توسعه یافته، آموزش سواد مالی با استفاده از روش‌های مختلفی مانند نشر کتاب‌های آموزشی، و استفاده از رسانه‌های جمعی مانند سایت‌های آموزشی، برنامه‌های تلویزیونی و ... مورد اجرا قرار گرفته است (ونروز، لوساردی و السی^۳، ۲۰۱۱). به باور پژوهشگران ابزار مشخصی که باید برای آموزش سواد مالی به کار رود شامل برنامه‌های درسی آموزش مالی برای کلیه سطوح رسمی آموزش سیستم،

¹ Worthington

² Allgood & Walstad

³ VanRooyj & Lusardi & Alessie

آموزش معلمان و سایر ارائه دهندگان، برگزاری کارگاه‌های آموزشی برای گروه‌های هدف، ایجاد یک وب سایت ملی، چاپ نشریات مختلف و کتاب‌های راهنمای شخصی برای مدیریت امور مالی عمومی، تهیه برنامه‌های آموزشی تلویزیونی و غیره می‌شود (فابریس و لوبریک، ۲۰۱۶). بررسی تجربه کشورهای مختلف در حوزه آموزش سواد مالی نشان می‌دهد این کشورها مبحث آموزش مالی از کودکتان تا پس از دبیرستان را مورد توجه قرار داده‌اند و بر فراهم نمودن فضای آموزشی به منظور ارتقاء و آموزش سواد مالی در برنامه درسی کودکتان تا پایه دوازدهم تاکید کرده و تلفیق محتوای مالی با محتوای آموزشی دیگر در مدارس را بهترین روش برای آماده‌سازی کودکان و نوجوانان شمار می‌آورند که با یافته‌های مقاله حاضر همخوانی دارد. یکی از راهبردهایی که در مقاله حاضر مورد توجه قرار گرفت مشارکت معلمان در تولید برنامه درسی سواد مالی بود که با راهبردهای ارائه شده در کشورهای دیگر همخوانی دارد. برای نمونه در طرحی با عنوان «شروع اولیه برای موفقیت مالی»^۱ کمیسیون آموزش در امریکا در سال ۲۰۱۲ تدوین و اجرا کرد، والدین، معلمان و دیگر مسئولان را در آموزش مالی کودکان و نوجوانان مشارکت داد و موجب افزایش کارایی، اثربخشی و میزان جامعیت منابع آموزشی این حوزه شد (اشمیزر^۲، ۲۰۱۵).

همکاری درون سازمانی و برون سازمانی در امر تولید برنامه درسی، گسترش ایده‌ها و نوآوری‌های آموزشی در حیطه سواد مالی از جمله راهبردهایی است که در مقاله حاضر شناسایی شد که با یافته‌های پژوهشی دیگر (سریا، تاسمان و رحمی، ۲۰۲۰؛ لوساردی، ۲۰۱۹؛ فابریس و لوبریک، ۲۰۱۶) همسو است. همانطور که پژوهشگران دیگر نیز تاکید کرده‌اند برای اجرای اثربخش برنامه‌های آموزش سواد مالی نیاز به نوآوری‌های بزرگی است که در بافت مدارس، محل‌های کار و بسترهای اجتماعی فرصت‌های منحصر به فردی برای آموزش مالی فراهم می‌کنند (لوساردی، ۲۰۱۹)؛ از اینرو بر تلفیق آموزش‌های رسمی و غیررسمی سازمان‌های مختلف در فرایند آموزش تاکید کرده‌اند

^۱ Starting early for Financial Success

^۲ Schmeiser

(سریا، تاسمان و رحمی، ۲۰۲۰). همکاری‌ها بین سازمان‌های مالی با آموزش و پرورش می‌تواند در این تلفیق اثرگذار باشد. به‌طوریکه پژوهشگران باور دارند موفقیت در طراحی و اجرای برنامه‌های آموزش و ارتقاء سواد مالی، با همکاری بین سازمان‌ها و گروه‌های مختلف از جمله بانک مرکزی، وزارت آموزش و پرورش یا کارگروهی که توسط دولت تعیین می‌شود رخ می‌دهد (فابریس و لوبریک، ۲۰۱۶).

به‌طور خلاصه، یافته‌های مقاله حاضر نشان می‌دهد سرفصل‌های کلی برنامه‌های درسی سواد مالی باید با توجه به شرایط و محیط اجتماعی، اقتصادی، فرهنگی و آموزشی طراحی و تدوین شود. با بومی‌سازی برنامه‌های سواد مالی برای دانش‌آموزان می‌توان اهداف و پیامدهای آموزش سواد مالی مانند ارتقاء دانش، مهارت و مسئولیت در امور مالی را تحقق بخشید و چالش‌های مالی و اجتماعی را مدیریت کرد. بدین منظور راهبردهای آموزشی و ساختاری مختلف کمک می‌کنند افراد پس از آموزش، بتوانند امور مالی خود را مدیریت کنند؛ هنگام تصمیم‌گیری بین پس‌انداز و هزینه، تهیه بودجه‌های شخصی و برنامه‌ریزی امور مالی آینده تصمیم‌های مناسبی بگیرند. پیشنهاد می‌شود دروس دوره ابتدایی مورد بازبینی قرار گرفته و برنامه درسی غنی‌تر شوند. همچنین پیشنهاد می‌شود بستر مشارکت معلمان و نیز همکاری‌ها درون‌سازمانی و بین‌سازمانی با آموزش و پرورش فراهم شود.

منابع

- احمدی، غلامعلی، امام جمعه، سیدمحمدرضا و علیزاده کنتلوئی، لیلا. (۱۳۹۴).
بررسی میزان توجه به مولفه‌های سواد مالی و اقتصادی در محتوای کتاب‌های
درسی دوره ابتدایی). پژوهش در برنامه ریزی درسی (دانش و پژوهش در علوم
تربیتی-برنامه ریزی درسی). ۲۰ (۴۷): ۱۷۹-۱۹۲.
استراوس، انسلم و کوربین، جولیت. (۱۳۹۸). مبانی پژوهش کیفی: فنون و مراحل
تولید نظریه زمینه‌ای. (ترجمه ابراهیم افشار). نشر نی.

پیغامی، عادل و تورانی، حیدر. (۱۳۹۰). نقش برنامه درسی اقتصاد در برنامه تعلیم و تربیت رسمی و عمومی دنیا، ارائه یک برنامه عمل برای یک برنامه درسی مغفول. فصلنامه نوآوری های آموزشی. ۳۷: ۳۱-۵۲.

پیغامی، عادل، مرادی باصیری، امین و طغیانی، مهدی. (۱۳۹۵). سواد مالی، الگویی برای مالی شخصی و خانوادگی. تهران: دانشگاه امام صادق (ع).

دبیرخانه شورای عالی آموزش و پرورش (۱۳۹۰). مبانی نظری تحول بنیادین در نظام تعلیم و تربیت رسمی عمومی جمهوری اسلامی ایران، مصوبه آذرماه ۱۳۹۰. تهران: وزارت آموزش و پرورش با همکاری شورای عالی انقلاب فرهنگی.

دبیرخانه شورای عالی آموزش و پرورش (۱۳۹۱). برنامه درسی ملی جمهوری اسلامی ایران مصوبه اسفند ۱۳۹۱. تهران: شورای عالی آموزش و پرورش با همکاری سازمان پژوهش و برنامه ریزی آموزشی.

دیانتی دیلمی، زهرا، و حنیفه زاده، محمد. (۱۳۹۴). بررسی سطح سواد مالی خانواده های تهرانی و عوامل مرتبط با آن. دانش مالی تحلیل اوراق بهادار (مطالعات مالی). ۸ (۲۶): ۱۱۵-۱۳۹.

روشندل، آرمان، امیری، هادی و طغیانی، مهدی. (۱۳۹۷). سواد مالی و ضرورت سنجش آن در نظام نوین آموزشی: مطالعه موردی شهرضا. رویکردهای نوین آموزشی. ۱۳: ۶۷-۸۶.

فیروزیان، اظهر و گویا، زهرا. (۱۳۹۷). راه سواد مالی از سواد ریاضی می گذرد. رشد آموزش ریاضی. ۲: ۲۸-۳۳.

قندهاری، آزاده، مهرمحمدی، محمود، طلایی، ابراهیم و فرجی دیزجی، سجاد. (۱۳۹۸). بررسی تطبیقی تلفیق تربیت اقتصادی در برنامه درسی دوره ابتدایی در کشورهای اسکاتلند، چین و استرالیا و ارائه دلالت هایی برای تربیت اقتصادی در ایران. فصلنامه علمی - پژوهشی تعلیم و تربیت. ۳۵ (۳): ۵۹-۷۸.

زمینه‌ها و راهبردهای اجرای برنامه درسی سواد مالی... نویسنده اول: مینا خداپناه

گویا، زهرا، فیروزیان، اطهر و غلام‌آزاد، سهیلا. (۱۳۹۸). ارتقای سواد مالی و تصمیم‌گیری مالی از طریق برنامه درسی ریاضی مدرسه‌ای. فصلنامه مطالعات برنامه درسی ایران. ۵۴: ۱-۳۶.

لویمی، حسن. (۱۳۹۶). بررسی وضعیت سواد مالی دانش‌آموزان مقطع متوسطه شهر اهواز و آرایه راهکارهایی برای ارتقای آن. پایان‌نامه کارشناسی ارشد دانشگاه ایلام.

ممشلی، محمد. (۱۳۹۲). نیازسنجی برنامه درسی سواد مالی در آموزش و پرورش دوره ابتدایی به قصد طراحی برنامه درسی از دیدگاه اساتید برنامه درسی و کارشناسان مالی. پایان‌نامه کارشناسی ارشد. دانشگاه علامه طباطبائی.

مهرابی، امید. (۱۳۹۳). تاملی بر ابعاد و عناصر سواد مالی. رشد معلم. ۳۳ (۴): ۶-۸.

مهرابی، امیرحمزه، خنیفر، حسین، امیری، علی نقی، زارعی متین، حسن و جندقی، غلامرضا. (۱۳۹۰). معرفی روش‌شناسی نظریه داده بنیاد برای تحقیقات اسلامی (ارائه یک نمونه). مدیریت فرهنگ سازمانی. ۲۳: ۳۰-۵.

موسی‌پور، نعمت‌اله. (۱۳۹۵). مبانی برنامه ریزی آموزش متوسطه، مشهد: به نشر.

Allgood, S., & Walstad, W. (2011). **The effects of perceived and actual financial knowledge on credit card behavior.** *Networks Financial Institute Working Paper*, (15).

Amagir, A., Groot, W., Maassen van den Brink, H., & Wilschut, A. (2018). **A review of financial-literacy education programs for children and adolescents.** *Citizenship, Social and Economics Education*, 17(1), 56-80.

Batty, M., Collins, J. M., & Odders-White, E. (2015). **Experimental evidence on the effects of financial education on elementary school students' knowledge, behavior, and attitudes.** *Journal of Consumer Affairs*, 49(1), 69-96.

Batty, M., Collins, J. M., O'Rourke, C., & Odders-White, E. (2020). **Experiential financial education: A field study of my classroom economy in elementary schools**. *Economics of Education Review*, 102014.

Blue, L. E. (2016). **Financial literacy education with aboriginal people: the importance of contextual and cultural understanding**. *Journal of Financial Planning and Research*, 2, 91-105.

Blue, L., & Brimble, M. (2014). **Reframing the expectations of financial literacy education: Bringing back the reality**. *JASSA*, (1), 37.

Cerya, E., Tasman, A., & Rahmi, E. (2020, March). **Fillecya (Financial Literacy) Board: Analysis of Media Development Needs from the Teacher's Perspective in Understanding Financial Literacy Early**. In *4th Padang International Conference on Education, Economics, Business and Accounting (PICEEBA-2 2019)* (pp. 509-515). Atlantis Press.

Child and Youth Finance International (CYFI) (2016). **Training Course on: Fostering National Financial Education Strategies**. Podgorica: CYFI and GIZ.

Chlouba, T., Šimková, M., & Němcová, Z. (2011). **Application for education of financial literacy**. *Procedia-Social and Behavioral Sciences*, 28, 370-373.

Coda Moscarola, F., & Kalwij, A. (2018). **How informal education affects the financial literacy of primary school children developed in a formal educational program** (No. 185). Center for Research on Pensions and Welfare Policies, Turin (Italy).

Fabris, N., & Luburić, R. (2016). **Financial education of children and youth**. *Journal of Central Banking Theory and Practice*, 5(2), 65-79.

Friedline, T. (2015). **A developmental perspective on children's economic agency**. *Journal of Consumer Affairs*, 49(1), 39-68.

Gold, L. A. (2018). **Financial Literacy in the Elementary Classroom: Integrate not Recreate**. *Ohio Journal of School Mathematics*, 79(1).

Hagedorn, E. A., Schug, M. C., & Suiter, M. (2012). **Starting early: A collaborative approach to financial literacy in the Chicago public schools?**. *Journal of Economics and Finance Education*, 11(2), 1-9.

Hastings, J. S., Madrian, B. C., & Skimmyhorn, W. L. (2013). **Financial literacy, financial education, and economic outcomes**.

Henning, M. B., & Lucey, T. A. (2017). **Elementary preservice teachers' and teacher educators' perceptions of financial literacy education.** *The Social Studies*, 108(4), 163-173.

Jayaraman, J. D., Jambunathan, S., & Adesanya, R. (2019). **Financial literacy and classroom practices among early childhood and elementary teachers in India and the US.** *Education 3-13*, 47(6), 746-759.

Kalwijn, A., Alessie, R., Dinkova, M., Schonewille, G., Van der Schors, A., & Van der Werf, M. (2019). **The effects of financial education on financial literacy and savings behavior: Evidence from a controlled field experiment in Dutch primary schools.** *Journal of Consumer Affairs*, 53(3), 699-730.

Literacy, F., & Education Commission. (2006). **Taking Ownership of the Future: The National Strategy for Financial Literacy**, 2006. Financial Literacy and Education Commission.

Literacy, F., & Education Commission. (2013). **Taking ownership of the future: The National Strategy for Financial Literacy.** US Department of Treasury.

Lusardi, A. (2019). **Financial literacy and the need for financial education: evidence and implications.** *Swiss Journal of Economics and Statistics*, 155(1), 1.

Madern, T. (2014). **Overkoepelende blik op de omvang en preventie van schulden in Nederland [Overall view of the magnitude and prevention of debt in Netherlands].** Utrecht: Nibud. (Accessed 21 July 2020).

Mishra, D., & Kumar, M. (2019). **Financial Literacy and Education for Improving Financial Skills.** *Available at SSRN 3488670.*

Organisation for Economic Co-operation and Development (OECD) (2014) **PISA 2012 results: Students and money: Financial literacy skills for the 21st century** (Vol. VI). In: PISA. Paris: OECD Publishing. Available at: <http://dx.doi.org/10.1787/9789264208094-en> (accessed 21 July 2020).

OECD. (2013). **Financial Literacy Framework in PISA 2012 Assessment and Analytical Framework: Mathematics, Reading, Science, Problem Solving and Financial Literacy.** OECD Publishing, <http://dx.doi.org/10.1787/9789264190511-en> .(accessed 21 July 2020).

Schmeiser, M. D. (2015). **Starting early for financial success: Capability into action.** 49 (1): 299- 302.

Sherraden, M. S., Johnson, L., Guo, B., & Elliott, W. (2011). **Financial capability in children: Effects of participation in a school-based financial education and savings program.** *Journal of Family and Economic Issues*, 32(3), 385-399.

Van Rooij, M., Lusardi, A., & Alessie, R. (2011). **Financial literacy and stock market participation.** *Journal of Financial Economics*, 101(2), 449-472.

Wickens, C. M., & Sandlin, J. A. (2007). **Literacy for what? Literacy for whom? The politics of literacy education and neocolonialism in UNESCO-and World Bank-sponsored literacy programs.** *Adult Education Quarterly*, 57(4), 275-292.